

Στα χρόνια του παππού & της γιαγιάς

Τα Χριστούγεννα της γιαγιάς Δωροθέας

ΒΟΛΟΣ 2017

-Πες μας γιαγιά για τα Χριστούγεννα τότε που ήσουν παιδί.

-Παιδιά μου, τα δικά μου παιδικά Χριστούγεννα δεν είχαν λαμπιόνια και χρυσόσκονη. Δεν είχαν δώρα σε μεγάλα κουτιά με φαντεζί κορδέλες. Είχαν αγάπη, χαμόγελα και ξεχωριστές μυρωδιές...

-Μυρωδιές;

-Ναι, μυρωδιές που είναι ριζωμένες στη μνήμη μου. Τα κατώγια μοσχοβολούσαν. Μήλα σε δίχτυα κρεμασμένα από τις περαστές. Κυδώνια, πορτοκάλια και μανταρίνια στα πανέρια.

Στη σάλα οι πατέρες με τους κουραμπιέδες, τα φοινίκια και τους μπακλαβάδες. Γλυκά σπιτικά φτιαγμένα με αγνά υλικά, περίμεναν να γλυκάνουν μικρούς και μεγάλους.

Δεν έβλεπα την ώρα να κλείσουν τα σχολεία για να 'χω χρόνο να βάλω κι εγώ ένα χεράκι στις δουλειές του σπιτιού.

Το σπιτικό μας όπως και τα αρχοντόσπιτα, τα νοικοκυρόσπιτα μα και τα απλά φτωχά σπιτία του χωριού άστραφταν από την πάστρα. Κάτω είχαν στρωθεί οι κουρελούδες και τα κιλίμια. Τα κρεβάτια με μπατανιές και καρπέτες.

Παραμονή Χριστουγέννων σφάζονταν οι κότες και ετοιμάζονταν τα λογής- λογής φαγητά.

*«Δόμ' κορά τ' αυγό, να σι σφάξου του μπιτινό,
δόμ' μανιά τη γκλούρα, να μη σι τσούξου μι τη λούρα»,*

λέγανε κάθε χρόνο τα γειτονόπουλα που έρχονταν να βοηθήσουν κι αυτά στο σφάξιμο του πετεινού. Μ' ένα αυγό ή μια μικρή κουλούρα η μάνα μου θα τα φίλευε για το κόπο τους.

-Πώς ήτανε γιαγιάκα μου αυτές οι κουλούρες; Τις αγόραζε η μαμά σου από τον φούρνο; Τι λες γιόκα μου. Δεν είχαμε φούρνους σαν αυτούς που ξέρεις. Κάθε σπιτικό είχε τον δικό του φούρνο με ξύλα. Εκεί ψήναμε το ψωμί που ζυμώναμε, εκεί τις πίτες και τα γλυκά...

Αλλά να σας πω, πως η μάνα μου έφτιαχνε τις χριστουγεννιάτικες αυγοκουλούρες. Έπαιρνε ένα αυγό σφιχτά βρασμένο, το καθάριζε και μέσα σε ζυμάρι το τύλιγε. Το έπλαθε σαν πουλί. Έβαζε μάτια, μύτη και ποδάρια. Στο τέλος με πούπουλα από τη σφαγμένη κότα το στόλιζε. Σε ξεπυρωμένο φούρνο για λίγο το έψηνε, ίσαμε το ζυμάρι να ροδίσει. Και η κουλούρα ήταν έτοιμη για φάγωμα.

Το θάμπωμα της μέρας μας έβρισκε στο χειμωνιάτικο. Στο τζάκι τριζοβολούσανε τα ξερά κούτσουρα κι ο πατέρας μου μας ξεφλούδισε ψημένα κάστανα. Θυμάμαι και τη μανιά μου να παίρνει από τη στίβα και να βάζει στο τζάκι το μεγαλύτερο κουτσιμπάνι. Το κούτσουρο αυτό έπρεπε να το βρει ο καινούριος χρόνος. Προσμέναμε να έρθουνε οι παρέες των παιδιών να μας πούνε τα κάλαντα των Χριστουγέννων.

*«Χριστούγεννα, πρωτούγεννα,
πρώτη γιορτή του χρόνου,
για βγέτε, ιδέτε, μάθετε,
όπου Χριστός γεννιέται...»*

Πέφταμε για ύπνο νωρίς. Η καμπάνα της Παναγίας χτυπούσε πριν το χάραμα σημαίνοντας τη μεγάλη γιορτή. Ντυμένοι όλοι στα καλά μας, μικροί μεγάλοι ερχόμασταν στην εκκλησιά να λειτουργηθούμε και στο τέλος με ευλάβεια να κοινωνήσουμε. Χαράματα ήταν σαν γυρίζαμε από την εκκλησία. Το γιορτινό τραπέζι γρήγορα στρώνονταν για να γευτούμε τη χοιρινή τηγανιά. Το μεσημέρι μοσχομύριζε το χριστόψωμο. Τα ψητά λουκάνικα μας έσπαζαν τη μύτη. Άχνιζε η κοτόσουπα στα πιάτα μας. Στο τραπέζι το φρούτο από το περιβόλι, το λαχανικό από τον μπαξέ, το κόκκινο κρασί από τα δικά μας σταφύλια. Όλα τα αγαθά του μόχθου, ευλογημένοι της γης καρποί στο γιορτινό τραπέζι.

Όλα καλά και άγια τούτες τις χρονιάρες μέρες εκτός από τους απρόσκλητους μουσαφίρηδες που κάθε χρόνο παραμονή Χριστουγέννων έρχονταν να αναστατώσουν το χωριό. Πλάσματα κακομούτσουνα με κουνελήσια μάτια, με μακριά ουρά και βρώμικα νύχια τριγύριζαν οβέλτα καρτερώντας να τρυπώσουν στα κονάκια μας.

-Για τα καλικαντζαράκια λες γιαγιά;

-Ναι για αυτά. Τέτοιες μέρες πάσχιζαν να μπουν απ' τις καμινάδες των τζακιών για να μαγαρίσουν τα φαγώσιμά μας. Μα η φωτιά, που έκαιγε στο τζάκι μέρα νύχτα, έφραζε το δρόμο στα ζωτικά. Κάθε βράδυ η γιαγιά μου θα λιβάνιζε το σπιτικό μας. Με το θυμίαμα, τη φωτιά και με ξόρκια πολλά διώχναμε τα δαιμονικά.

-Πιστεύεις γλυκιά γιαγιούλα πώς υπάρχουν καλικάντζαροι;

-Εγώ θα σας πω την ιστορία με τη Μαριώ, όπως μου τη διηγήθηκε η γιαγιά μου η Λενιώ.

«Μια φορά κι έναν καιρό στο χωριό μας ζούσε η Μαριώ. Έμεινε ορφανή από μάνα σαν ήταν πολύ μικρή. Ο πατέρας της ξαναπαντρεύτηκε. Δεν απέκτησε παιδιά με τη δεύτερη γυναίκα του. Αυτός ήταν ο λόγος να ζηλεύει τη Μαριώ η μητριά της. Ο πατέρας ήταν ναυτικός. Ταξίδευε τακτικά και το κορίτσι έμενε πίσω με τη μητριά. Εκείνη δεν έχανε ευκαιρία να βασανίζει τη μικρή. Το χειμώνα την έστελνε με το κρύο να πλύνει ρούχα στο ποτάμι. Με τη βροχή να μαζέψει ελιές από το κτήμα. Το καλοκαίρι μέσα στο λιοπόρι του μεσημεριού την πρόσταζε να πάει στο πηγάδι, που βρισκόταν στην άλλη άκρη του χωριού, να φέρει νερό με το γκιούμι ή τη στάμνα. Κάθε μέρα την έβαζε να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού χωρίς σταμάτημα. Ήθελε να την ξεκάνει τη φουκαριάρα.

Πλησίαζαν Χριστούγεννα και η κακιά μητριά σκέφτηκε να στείλει ένα βράδυ τη Μαριώ στον μύλο να αλέσει. Ήξερε πολύ καλά, πως κανείς δεν κυκλοφορούσε έξω τα βράδια γιατί οι καλικάντζαροι όποιον έβρισκαν τον έπαιρναν μαζί τους στα έγκατα της γης.

-Μαριώ το βράδυ σαν τελειώσεις τις δουλειές θα φορτώσεις τον γάιδαρό μας δυο σακιά σιτάρι και θα τα πας στον μύλο να τα αλέσεις.

-Μα το βράδυ δεν κυκλοφορεί άνθρωπος έξω. Μόνο τα παγανά...

-Δε θέλω κουβέντα. Θα πας είτε με το καλό, είτε με το στανιό. Νηστική για σαράντα μέρες θα σε αφήσω αν δεν πας...

Τι να κάνει η Μαριώ, σαν νύχτωσε, φόρτωσε στον γάιδαρο δυο σακιά με σιτάρι και ξεκίνησε για τον μύλο. Σαν έφτασε στον μύλο βρήκε τον μυλωνά να κλειδώνει την πόρτα. Μόλις την είδε ξαφνιασθηκε και της λέει:

-Μαριώ, τι θες τέτοια ώρα; Δεν ξέρεις πως σε λίγο βγαίνουν οι καλικάντζαροι;

-Το ξέρω, αλλά τι να κάνω, με έστειλε η μητριά μου να αλέσω δυο σακιά σιτάρι. Αν δεν το έκανα θα με άφηνε νηστική για σαράντα μέρες...

-Αχ, κόρη μου, έμπα μέσα, άλεσε το σιτάρι σου και σαν τελειώσεις κλείσε καλά την πόρτα και με την ευχή του Θεού με το καλό στο σπιτικό σου να γυρίσεις. Χρονιάρες μέρες έρχονται...

Μπήκε μέσα η Μαριώ κι αμέσως ρίχτηκε στη δουλειά. Ξαφνικά η πόρτα ανοίγει και μπαίνουν μέσα στο μύλο επτά καλικαντζαράκια. Τρόμαξε το κορίτσι. Τα παγανά το έστησαν στο χορό τραγουδώντας τούτο το τραγούδι:

«Μαριώ, όμορφη Μαριώ,
ήρθαμε μέχρι εδώ
να σε πάρουμε με το καλό.

Ο αρχικαλικάντζαρος θέλει να παντρευτεί
κόρη σαν εσένα για γυναίκα έχει ονειρευτεί.»

Το κορίτσι τα 'χασε. Να το βάλει στα πόδια ήταν άσκοπος κόπος. Θα την προλάβαιναν τα παγανά. Και τότε της ήρθε μια ιδέα.

-Ναι, θα έρθω μαζί σας. Μεγάλη μου τιμή να γίνω γυναίκα του αρχικαλικάντζαρου. Άλλα πώς θα παρουσιαστώ μπροστά του με τέτοια ρούχα; Πρέπει πρώτα να μου φέρετε ένα κόκκινο φόρεμα από βελούδο και κεντημένο με χρυσές πούλιες.

Τα καλικαντζάρια συμφώνησαν και πήγαν να βρουν κόκκινο φόρεμα από βελούδο και κεντημένο με χρυσές πούλιες. Δρόμο πήραν, δρόμο αφήσαν. Έψαξαν σε πολιτείες και χωριά. Τελικά μετά από ώρες πολλές βρήκαν το φόρεμα, που η Μαριώ τους ζήτησε. Σαν της το 'φεραν η Μαριώ τους λέει:

-Ωραίο το φόρεμα, αλλά μ' αυτά τα παλιοπάπουτσα θα το φορέσω; Σύρετε καλά μου παγανά γοβάκια ασημένια να μου φέρετε.

Τι να κάνουν τα παγανά συμφώνησαν και πάλι. Βγήκαν στο ψάξιμο γοβάκια ασημένια για τη Μαριώ να βρουν. Δρόμο πήραν, δρόμο αφήσαν. Έψαξαν σε πολιτείες και χωριά και τελικά μετά από ώρες πολλές βρήκαν γοβάκια ασημένια. Σαν της τα έφεραν, η Μαριώ τους λέει:

-Ωραία τα ασημένια γοβάκια, πάνε μια χαρά με το βελούδο κόκκινο φόρεμα. Μα γυναίκα του αρχικαλικάντζαρου θα γίνω, να μην έχω και φλουριά σε τρεις σειρές γύρω απ' τον λαιμό μου κρεμασμένα;

Τι να κάνουν τα καλικαντζάρια συμφώνησαν κι έτρεξαν ευθύς φλουριά να φέρουν στη Μαριώ. Δρόμο πήραν, δρόμο αφήσαν. Έψαξαν σε πολιτείες και χωριά και τελικά μετά από ώρες έφεραν φλουριά σε τρεις σειρές γύρω απ' τον λαιμό της η Μαριώ να κρεμάσει.

Μα εκείνη την ώρα ακούστηκε το πρώτο λάλημα του πετεινού κι αμέσως τα καλικαντζάρια ξεκουμπίστηκαν, μην τους προλάβει το πρώτο φως της ημέρας. Άφησαν τη Μαριώ κι έτρεξαν να κρυφτούν σε μέρη που ακτίνα ήλιου δεν τα βλέπει.

Η Μαριώ φόρτωσε το αλεύρι στον γάδαρό της, πήρε και τα δώρα που τα παγανά της χάρισαν και ξεκίνησε για το σπίτι της. Σαν έφτασε η μητριά δεν πίστευε στα μάτια της. Η Μαριώ είχε γυρίσει σώα και αβλαβής και με πολύτιμα δώρα φορτωμένη. Τότε άρχισε να τη ρωτά για το πώς βρέθηκαν όλα αυτά τα καλούδια στην κατοχή της. Αφού η κόρη της είπε πώς έγιναν τα πράγματα αλλά όχι με το νι και με το σίγμα, η μητριά αποφάσισε να πάει κι αυτή το βράδυ στον μύλο.

Σαν νύχτωσε φόρτωσε στον γάδαρο δυο σακιά με σιτάρι και ξεκίνησε για τον μύλο. Σαν έφτασε στον μύλο βρήκε τον μυλωνά να κλειδώνει την πόρτα. Μόλις εκείνος την είδε ξαφνιασθηκε και της λέει:

-Κυρά μου, τι θες τέτοια ώρα; Δεν ξέρεις πως σε λίγο βγαίνουν οι καλικάντζαροι;

-Το ξέρω, αλλά εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου. Μη σε νοιάζει τι κάνω εγώ...

-Καλά, έμπα μέσα, άλεσε το σιτάρι σου και σαν τελειώσεις κλείσε καλά την πόρτα και γύρνα στο σπιτικό σου. Ας μην πω άλλη κουβέντα χρονιαρές μέρες έρχονται...

Σαν έμεινε μόνη, η μητριά της Μαριώς, τα καλικαντζαράκια φανερώθηκαν μπροστά της και το 'στησαν στο χορό τραγουδώντας τούτο το τραγούδι:

Κυρά κοντή, κυρά χοντρή, κυρά γαϊτανοφρύδα

ο αρχικαλικάντζαρος θέλει να παντρευτεί

γυναίκα σαν εσένα ούτε στον ύπνο του δεν έχει ονειρευτεί.

Σύρτε άτιμα ζωντόβολα να μου φέρετε κόκκινο φόρεμα από βελούδο με χρυσές πούλιες κεντημένο να φορέσω. Και γοβάκια ασημένια στα πόδια μου να βάλω. Και τρεις σειρές φλουριά στον λαιμό μου να κρεμάσω. Τα καλικαντζαράκια συμφώνησαν και αμέσως καπνός έγιναν, να πάνε να της τα φέρουν. Δρόμο πήραν, δρόμο αφήσαν. Δε χρειαζόταν να ψάξουν σε πολιτείες και χωριά, ήξεραν που να βρουν αυτά που η μητριά της Μαριώς ζητούσε. Σε λίγη ώρα γύρισαν πίσω και της τα 'δωσαν. Εκείνη πέταξε από τη

χαρά της. Φόρεσε το κόκκινο φόρεμα και τα ασημένια γοβάκια και κρέμασε στον λαιμό της τα φλουριά. Μα ήταν ακόμα νύχτα και οι καλικάντζαροι την άρπαξαν μαζί τους στα βάθη της γης. Έτσι γλίτωσε η Μαριώ απ' της μητριάς τα βάσανα κι έζησε καλά. Έζησε χρόνους εκατό με εγγόνια και δισέγγονα.

Οι γιορτινές μέρες, παιδιά μου, κυλούσαν ευχάριστα. Παραμονή της Πρωτοχρονιάς ζυμώναμε τη βασιλόπιτα, όπου μέσα έμπαινε ο παράς και μικρά τσακνάκια από ελιά, πουρνάρι, κλήμα κι άχυρο. Η βασιλιάτικη κουλούρια στολιζόταν με αμύγδαλα και καρύδια καθώς και με κεντίδια που γινόταν με το πιρούνι.

Οι παιδικές παρέες γυρνούσαν από σπιτικό σε σπιτικό να πούνε τα πρωτοχρονιάτικα κάλαντα.

Αρχιμηνιά κι Αρχιχρονιά
ψηλή μου δεντρολιβανιά
κι αρχή καλός μας χρόνος
εκκλησιά με τ' άγιο θρόνος.

Αρχή που βγήκε ο Χριστός
άγιος και Πνευματικός,
στη γη να περπατήσει
και να μας καλοκαρδίσει.

Άγιος Βασίλης έρχεται,
και δεν μας καταδέχεται,
από την Καισαρεία,
συ' σαι αρχόντισσα κυρία

Βαστά εικόνα και χαρτί
ζαχαροκάρνο, ζυμωτή
χαρτί και καλαμάρι
δες και με-δες και με το παλικάρι.

Το καλαμάρι έγραφε,
τη μοίρα του την έλεγε
και το χαρτί-και το χαρτί ομιλεί
Άγιε μου-άγιε μου καλέ Βασίλη.

Και νέον έτος αριθμεί
την του Χριστού περιτομή
και η μνήμη του Αγίου
Ιεράρχου Βασιλείου.

Στο τέλος είχανε και παινέματα για τον κύρη του σπιτιού. Για τον πατέρα μου, που είχε πρόβατα πολλά, τα παιδιά του έλεγαν:

Εδώ σε τούτες τες αυλές, τες μαρμαροστρωμένες,
εδώ 'χουν χίλια πρόβατα και τρεις χιλιάδες γίδια.
Σαν κάνουν τον ανήφορο, γιομίζ' ο λόγγος όλος,
σαν πιάσουν τον κατήγορο, γιομίζ' ο κάμπος όλος.
Σαν το μυρμήγκι περπατούν, σαν το μελίτσι βάζουν,
σαν τον αφρό της θάλασσας αφρίζουν τα καρδάρια.
Εμείς ολίγα τα 'παμε κι ο Θιος να τ' αβγαταίνει.

Οι νοικοκυρές φίλευαν τα παιδιά ξηρούς καρπούς, γλυκίσματα, αυγά και ότι άλλο είχαν. Μόνο στα πλουσιόσπιτα τα παιδιά φιλεύονταν με παράδες.

-Τι είναι παράδες γιαγιά;

-Χρήματα, λεφτά. Φυσικά εκείνα τα χρόνια δεν υπήρχαν τα ευρώ. Δραχμές είχαμε.

Τρόπιες δεκάρες και εικοσάρες συνήθως μάζευαν τα παιδιά...

Το βράδυ, όταν έμπαινε ο καινούριος χρόνος, ο κάθε σπιτονοικοκύρης έκοβε τη βασιλόπιτα. Το πρώτο κομμάτι θα ήταν του Χριστού ή του Αγίου, το δεύτερο του σπιτιού, μετά του νοικοκύρη, της κυράς του... και πάει λέγοντας σύμφωνα με την ηλικία. Ο καθένας περίμενε τη σειρά του. Μετά η αγωνία για το ποιοι θα ήταν οι τυχεροί. Τυχερός της χρονιάς αυτός που έβρισκε τον παρά. Σ' εκείνον που έπεφτε το ξυλαράκι της ελιάς θα είχε καλό μαζούλι. Εκείνος που έβρισκε το άχυρο θα είχε μεγάλη σοδειά στα σιτηρά. Το πουρνάρι έδειχνε αυτόν που τα κοπάδια του θα του έδιναν μπόλικο γάλα, μαλλί και κρέας. Τυχερός ήταν κι αυτός που θα έβρισκε το τσακνάκι απ' τ' αμπέλι, θα είχε καλό τρώγο και καλό κρασί.

Δίναμε μεγάλη σημασία, όπως και σήμερα, ποιος θα κάνει ποδαρικό στο σπίτι μας την Πρωτοχρονιά. Έτσι από την παραμονή λέγαμε σε κάποιο δικό μας άνθρωπο, που τον θεωρούσαμε καλότυχο και γουρλή, να έρθει την Πρωτοχρονιά να μας κάνει ποδαρικό. Μόλις έμπαινε στο σπίτι τον βάζαμε να πατήσει ένα σίδερο για να είναι όλοι σιδερένιοι και γεροί μέσα στο σπίτι στη διάρκεια του καινούργιου χρόνου. Η μάνα μου τον έβαζε μετά να καθίσει στη σάλα και τον φίλευε. Συνήθως του έδινε μήλα, καρύδια και μια κουταλιά γλυκό κυδώνι ή ότι άλλο γλυκό είχε φτιάξει για τις γιορτές.

Το δωδεκάημερο έκλεινε με τη γιορτή των Φώτων. Τη μέρα τούτη φωτίζονταν κι αγιάζονταν τα πάντα. Οι καλικάντζαροι γύριζαν στα σπλάχνα της γης. Εκεί θα περίμεναν τα άλλα Χριστούγεννα για να ξανάρθουν και πάλι πάνω στη γη...

Κα-κα-κα

-Ποιος πετεινός λαλεί;

-Άσπρος.

-Άστουν κι ας λαλεί.

Κα-κα-κα

-Ποιος πετεινός λαλεί;

-Κόκκινος.

-Άστουν κι ας λαλεί.

Κα-κα-κα

-Ποιος πετεινός λαλεί;

-Μαύρος. Μαύρος πετεινός λαλεί.

Άιντε στε να φύγουμε
και να πανταφεύγουμε
τα παιδιά ζαλικωμένα.

Ο παπάς με το σταυρό
η παπαδιά με το θερμό

κι η καλογριά με το ξεροφόκαλο.

Έτσι γιορτάζαμε το δωδεκάημερο παιδιά μου. Απλά και χωρίς πολλά έξοδα. Ήταν γιορτές με αγάπη και χαρά που γλύκαιναν τη ζωή μας...

Λεξιλόγιο

- **γουρλής:** ο καλότυχος, αυτός που φέρνει γούρι, το αντίθετο γρουσουζής
- **γκιούμι:** μεταλλικό σκεύος για τη μεταφορά νερού
- **δεκάρα:** νόμισμα αξίας δέκα λεπτών
- **Δωδεκαήμερο:** το χρονικό διάστημα από τα Χριστούγεννα έως τα Θεοφάνια
- **καρπέτα:** είδος χαλιού ή μάλλινου σκεπάσματος χωρίς χνούδι.
- **κιλίμι:** είδος χαλιού χωρίς πέλος υφασμένο στο χέρι και διακοσμημένο με γεωμετρικά συνήθη. σχήματα
- **κουτσιμπάνι:** χοντρό ξύλο για τη φωτιά
- **κουρελού:** υφαντό στο οποίο ως υφάδι έχουν χρησιμοποιηθεί λεπτές λουρίδες διάφορων υφασμάτων και το οποίο χρησιμεύει ως πρόχειρο χαλί ή στρωσίδι.
- **μανιά:** η γιαγιά
- **μπατανία & πατανία:** είδος κουβέρτας λαϊκής προέλευσης που υφαινεται με μάλλινο υφάδι και με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζονται διάφορα σχέδια.
- **ξεπυρωμένος φούρνος:** ο φούρνος που καίει λίγο
- **πάστρα:** καθαριότητα
- **τσακνάκι:** ξυλαράκι πολύ λεπτό
- **φοινίκια** = μελομακάρονα

Βιβλιογραφία

- Η Μακρινίτσα του Πηλίου, Αποστολία Νάνου -Σκοτεινιώτη (τόμος Β') , Κοινότητα Μακρινίτσας 1998
- Ώρες του Πηλίου, Κώστας Λιάπης, Πύλη, Αθήνα 1985